

Оригинални научни рад
Др. сц Мићо Стојановић
проф. универзитета у пензији
БАЊАЛУКА

ГЛОБАЛИЗАЦИЈА – УТОПИЈА ИЛИ ПРОЦЕС - свјетска држава, космополитизам, нови свјетски поредак, глобализација –

Појмовно полазиште

Политички облик друштва и начин уређења државе као основног носиоца моћи у глобалној политичкој заједници и у том смислу начин уређења и конституисања једне друштвене форме организовања друштва, називамо друштвени поредак.

Истина, схватање поретка мијењало се зависно од природе политике и њеног односа према другим сферама људског друштва. С обзиром да се у модерном друштву држава јавља као једини легитимни облик конституисања политичке заједнице и моћи, поредак се често поистовјећује са организацијом државне власти и уређење њеног односа према народу. Је ли могуће, према томе, уредити такав поредак у коме ће свјетска заједница бити основни носилац моћи, као, рецимо, оне коју има једна држава? Ово тим прије што на геополитичком пољу национално организоване групе стварају националне државе, уз које неминовно иде одређен интерес и геополитички начин мишљења.

Ради јасноће, потребно је нагласити да се у политичкој филозофији и филозофији историје упоредо са појмом поредак употребљавају појмови као синоними и термини „политички режим“, „владавина“, „политичка организација друштва“, „политичко друштво“ и, напосе, „политички поредак“. Даље, у ригорозном значењу и смислу, поредак представља најопштију и основну идеју политике рационализује дијелове у цјелину¹.

¹ Група аутора: Енциклопедија политичке културе, Савремена администрација, Београд, 1993. год, стр. 864-865.

Развој међународне заједнице и свјетски поредак

Од давнина се тежило успостављању неког јединственог свјетског поретка, тј. свијет без граница, конфликта и различитих политичких и економских система држава и региона. У најчешће случајева покушало се уз примјену војне силе успоставити јединство народа и свијета. Била је то визија многих царева, кнежева, краљева и државника и војсковођа од времена стварања историје.

Велики војни походи Александра Македонског, Џингис-кана, Крсташа, Турака, Наполеона, Хитлера и других мање знаних, били су усмјерени на покоравање многих народа и ради стварања јединствене државе. Велика колонијална освајања су, такође, била у функцији ствараоца јединственог друштвеног поретка. Империјалистички ратови – Први и Други свјетски рат – иницирани експанзионистичком политиком хегемонистичких сила, били су усмјерени стварању новог поретка.

Међутим, сва настојања у укрупњавању међународног система остала су без завршетка. Увијек се полазило изнова: новим путем, новим средствима, новом идеологијом... Свијет је даље остајао подијељен, са остацима неријешених питања претходних војно-политичких амбиција, тврдокорне политике и непремостивих граница без мира. Стратегија успостављања принудног мира није остварена ни онда када је човјечанству пријетила општа нуклеарна катастрофа. Заправо, подијељени свијет, чији је мир почивао на равнотежи нуклеарних потенцијала и могућности за међусобно уништење, губи и у новим међународним односима своје досадашње облике. Процеси детанта и демократизације у свијету, као извори политичких и друштвених проблема који му пријете нису затворени.

Читав један свијет који се градио на илузијама о непротиврјечном друштву - срушен је сопственим противрјечностима. Нови политички, социјални, економски, етнички, војни и други индикатори могућих ширих међународних криза показује да су путеви демократизације и детанта тежи и сложенији него што се претпостављало; да су проблеми у неким земљама Европе, нарочито централне и источне, од веће важности за читаву Европу и тзв. Европу у којој су националистичке, сепаратистичке и реакционарне снаге знатно јаче и агресивније него што се очекивало; да су милитантни и хегемонистички кругови, у латентном стању, развијали стратегију: подијели, завади па владај; да су мирољубиве снаге сувише биле увјерене да свијет креће заједница мира, сарадње и благостања; да су техничко-технолошка достигнућа више усмјерена ка деструкцији свијета него његовој хомогенизацији.

Борба за нови свјетски поредак настаје као нови изазов међународној заједници да пронађе нове и продуктивније ресурсе за рјешавање нових нагомиланих савремених проблема и своју реалну перспективу. У таквом контексту наглашена је улога друштвених и хуманитарних наука у свијету која се мијења, односно ставља се у први план улога и одговорност науке у целини као чиниоца савремених промјена и њиховог квантитета, и у

принципу и конкретно у односу на могући правац тих промјена. То значи да науку и друштво треба ослободити идеолошких, политичких и других облика манипулације и злоупотреба; превазићи ауторитарни систем друштвене организације и злоупотребу човјекових снага и домета, ако се жели да човјечанство изнађе пут једнакости, стабилности, равноправности, напретка и мира².

Глобални свијет-свјетска заједница

Највећи степен међусобне повезаности свијет је остварио у прошлом вијеку, што је раније била више визија него потреба и стварност. Неразвијеност и аутархичност претходног друштва нису били ваљана основа за потребу заједничког живота – а није постојала ни свијест за живот са свима. Стога, било каква идеја о будућој глобалној заједници била је утопија, јер није било емпиријских основа, научног предвиђања, ни научно заснованих инструмената потребних да се дође до ње.

До данас, међутим, многе утопије су остварене или се постепено и упорно остварују, па је у том смислу, и глобални свијет могућ, тј. заједница свих народа је извјесна – бар до одређеног нивоа – дакле, не неодређена будућност човјечанства. (Примјер Европске уније – ствара се као геополитичка категорија – субјект преко 50 година).

Глобална заједница се одвија на друштвеним процесима кроз цио 20. вијек, па се може назвати феноменом универзализације са цивилизацијским идентитетом, како у теоријском и интелектуалном смислу, тако и у сфери друштвене збиље. Наравно, треба се захвалити капиталу, који је по природи овог бића могао да постоји само увећавајући се, односно ширећи се у оквиру свјетских граница. Капитал је допринео економском повезивању држава (најприје богатих, а касније мање развијених), те народа и људи уопште, и то у мјери у којој прије свега није могла да уради ни једна претходна економска формација ни економска појава. Капитал је стварао заједничко тржиште, повезивао је људе на просторима који су све вријеме прије тога били ван домаћаја друштвене опсервације, а нарочито друштвених намјера најразвијенијих цивилизација³.

Међутим, повезивањем путем капитала, односно заједничког тржишта, није имало (грубо) само економски карактер, већ се повезивање народа заснивало и на духовним, културним, технолошким, социјалним, па и политичким основама, без обзира на различите сукобе интереса, тежње за доминацијом, економском експлоатацијом и сл. Дакле, везе су се шириле и досезале до оних простора до којих је постојала тенденција.

Без сумње, јачању веза допринеола је експанзија низа наука, а нарочито природних, а касније на природним основама са техничким, и најзад развој технологије која је омогућила стварање врло моћних система масовних

² М. Симић: Савремени међународни односи и рат, ВИНЦ, Београд, 1998. год, стр.111-112.

³ Из тога треба искључити авантуризам, ратнички псеудо-научни индивидуализам, разне теорије и идеологије деструктивног карактера.

комуникација – саобраћаја и разних средстава масовног информисања која је омогућила да свијет повеже на глобалном нивоу – утолико колико је капитал омогућио повезивање на свјетским размјерама преко тржишта.

Управо захваљујући масовним комуникацијама народима су била доступнија материјална добра, масовна култура, цивилизацијска достигнућа и тековине свих наука. Тако је кретање људи и коришћење материјалних добара са свих страна свијета учинило бар донекле привидно планету сличној заједници из утопијске визије познатих европских филозофа у вријеме 16, 17. и 18. вијека.

Велике земље са великим и моћним капиталом увелико су утицале на свјетско тржиште у којима су захваљујући комуникацијама имале пресудан утицај и усмјерење за свој интерес, а у циљу ширења доминације. Тако се идеја о свјетској држави рађала у околностима супермације и владањем свјетским тржиштем, тј. свјетска држава је требала послужити за цивилизацијско и интелектуално покриће за економску, социјалну, политичку, културну доминацију развијених над неразвијеним земљама, тј. за ескалацију неоколонијализма у свјетским размјерама. А колонијализам прве половине прошлог вијека постао је идеологија под именом свјетска држава⁴. Зато се свјетска држава није остварила јер се заснивала на елементима који су је компромитовали, те тиме гурнули у страну, дакле, свијет је био повезан на принципима циничне комплементарности који се иначе, успоставља између владара свјетским тржиштем, побједника међу произвођачима роба и њихових снабдјевача јефтином и багателно плаћеном радном снагом и сировинама. Стога, глобална заједница као свјетска домовина свих људи на Земљи под оваквом концепцијом заједнице није могућа, што је показао економски, културни, социјални, а нарочито научни развој у 20. вијеку без обзира што су били у функцији међусобне повезаности држава и народа, али на принципима остварења једнаких (читај моћних) на рачун својих интереса. Овдје је било присутно нешто што се изражава као два најудаљенија краја социјалне и животне вертикале – једни су за апсолутно богатство, а други да живе на егзистенцијалним животним потребама.

Свијет се суочио са интелектуалном сфером, у идеји космополитизма⁵. То је период масовног отпора сиромашних због израбљивања и понижења кроз вијекове, вријеме стварања љевичарских партија чији је феномен хуманизација друштва, уз свијест да то није могуће остварити на микро нивоу, па тиме ни на нивоу свјетске заједнице. Мисао се заснивала као

⁴ Бруталност овог колонијализма није се могла сакрити од очију свјетске научне јавности, зато што је био бруталан како за жртве тако и за његове носиоце. Свијет је схватио да се не ради о некој свјетској држави, већ о својеврсном империјалном колонијализму.

⁵ Космополити су били својеврсни путници и докони богаташи пријатне нарави и са знањем више страних језика, научници, становници великих библиотека и лабораторија. Захваљујући посвећености науци и образовању контактирали су са „свијетом“, и као мирољубиви, пустоловни, стоички су били спремни да издрже сваки напор да би видјели значајне изложбе, водопаде, пећине, друге народе и друге културе, као и све оно што се разликовало од средине у којој су живјели.

филозофско и научно утемељење новог друштва на принципима научног социјализма остварљивог, по Марксу, само на свјетском нивоу. Љевица је, у том смислу, била против постојећих друштвених система, тј. против постојећег односа који је у то вријеме био планетарно доминантан. Зато је и идеја морала имати глобални карактер, под којим се подразумијевала интернационализација свих субјеката, а нарочито носилаца економске моћи.

На сцени се појавила још једна идеја која је имала својство глобалног, универзалног, свјетског – идеја интернационализма, са намјерама глобалног свијета. То је требао бити свијет без граница, без држава, без језика, без култура, без нација Међутим, интернационализам је, не својом кривицом, био рањен прије него што је кренуо на велики и незвјесни историјски пут.

Кренуло се и даље. Човјечанство се почетком 90-тих година прошлог вијека суочило са још једном идејом – тј. идејом новог свјетског поретка; концепција се заснивала на модерном свијету (опет) без граница, држава, народа... који је требао ријешити савременом човјечанству тјескобе и неправде из историјске прошлости.

Концепт поникао на једном мјесту почео је да се реализује са тог мјеста увећавајући ове облике насиља (тероризам, политичке злочине, вјерске, националне масакре...) укључујући преко 600 локалних ратова у свијету у 20. вијеку, односно на десетине годишње у којима је гинуло на милионе недужних људи. Сви су лоше прошли који су посумљали у нови свјетски поредак. У експанзији су били сви облици криминала, наркоманије, политичке проституције, малолетничке деликвенције, алкохолизма, војног и полицијског насиља... . Сива економија је завладала у свијету свим врховима друштвених и војних структура. На другој страни су умиралли од болести, глади и свеопште немаштине. Истовремено, међународне организације које су формиране да рјешавају конфликте у свијету игнорисане су или суспендоване, на челу са најважнијим међу њима – Организација уједињених нација.

Заправо, нови свјетски поредак је човјечанству понудио нове идеологе и нову идеју вербалне довитљивости о новом животу свих људи на Земљи, без обзира на национално и вјерско убјеђење.

Међутим, већ десетак година, данас, пред човјечанством се налази нови задатак – глобализација као најоптималније рјешење за нови живот свих на Земљи, без обзира на расу, нацију, поријекло и просторну и регионалну припадност. Због одсуства убједљивости о свјетској држави, недовољног и неутемељеног космополитизма, суровог новог свјетског поретка, глобализација је требала бити надокнада за све оно што није успјело и што је промашено као нова шифра за реализацију старе идеје и намјере које су се на њој раније темелиле. То није ништа друго него параван за наступајућу колонизацију цијелог свијета, која је на почетку 21. вијека нешто другачија од претходне (као и садашње вријеме које се разликује од претходног)⁶.

⁶ Колонизација у овоме вијеку разликује се од претходне:

За нове колонизаторе велике препреке чине велики историјски народи: Руси, Кинези, Индијци, Нијемци, Французи те арапски народи и др. који се покушавају насиљем покорити. Ни ратови нису запостављени да им се уништи идентитет (Срби, Авганистанци, Ирачани, као и други по свијету). Потискивање националног језика, културе, уз потцјењивање њиховог доприноса свјетској културној баштини и цивилизацији; наводе се народи да се одрекну своје прошлости, борбе за слободу, свдећи националну борбу и борбу за слободу у сферу идеолошких заблуда и недефинисаних странпутица (што је у сопственом интресу – што је прије заборавити).

Циљ је изазивати сукобе ради материјалног слабљења и културног и технолошког руинирања народа да неби зауставили колонизацију која се запутила ка њима, као и читавом свијету уопште. Све се снаге морају ослабити и конфронтирати у етничком, националном, вјерском, војном и политичком погледу – јер је препознатљива сила која се идентификује као једина сила и будућа глобална држава у свијету. Треба депоновати суверенитете и слободе као историјске категорије народа (и све друге вриједности) осим прихватања једне државе, једне силе, једне економије, једног суверенитета одакле се креира глобализација.

Стога требао би улиједити свеопшти свјетски отпор глобализацији, као почетак једне друге – праве глобализације⁷. Међутим, неби ли такав један покрет био уништен у нуклеарној катастрофи?

1) што ова колонизација није поход ни свјетског ни западног капитализма на неразвијени и сиромашни свијет; заправо, она креће из само једног центра – вашигтонског, и развија се по цијелом свијету;

2) овај центар је технички, економски, војнополитички и научно супериоран над читавим осталим свијетом, па свијет не само да је фиксиран него и одређен циљ;

3) колонизација која је већ започела по први пут нема за циљ само освајање територије, већ народе и људе који на њој живе; глобализација није освајање ради ширења државе, освајање материјалног богатства већ из геостратешких разлога;

4) нови колонизатори изазивају сукобе између народа као међу словенским и арапским народима и муслиманским свијетом, да би на ред дошли остали народи. Посљедице тога су ратурање СССР-а, Чехословачке, СФРЈ, те упућивање словенских народа једни на друге – случај у экс СФРЈ и СРЈ. Исти је случај са арапским народима – сукоби трају деценијама. У СФРЈ је рат вођен не само између словенских народа него и словенских и муслиманског живља – Босна и Херцеговина – тј. Срби, Бошњаци и Хрвати;

5) нову колонизацију зауставља левница (која је у кризи, али која се може ујединити; левница је у 20. вијеку била на власти). Зато се данас левичарске партије ограђују бодљикавом жицом. Радничке партије су корумпиране или су гуриуте у завјетрину. Земље чије су радничке и левичарске партије на власти водиле су неправедан рат против СРЈ – то је парадокс;

6) тумачи интереса глобализације (САД) заступају тезу да је у интересу свих да се економски повежу – искључујући суверенитет, слободе и идентитет народа;

7) над човјечанством се надвила опасност – нови колонијализам под именом глобализације вођена из једног центра усмијерена на цијели свијет;

8) отпор се пружа на планетарном плану, без обзира на инфериорну технолошку моћ осталих.

⁷ Несврстани покрет 60-тих година био је добра прилика да се свијет уједини против надмоћни експлоатације, али, нажалост, изгледа да није издржао.

Богати држе пола глобуса

Како живјети у глобалном селу у констелацији односа богати – сиромашни, у забрињавајућој неравноправности привредног развоја и све веће разлике између најбогатијих и најмање развијених земаља? Тако, осам индустријски најразвијенијих земаља (Г-8: САД, Канада, Јапан, Италија, Њемачка, Русија, Француска и Велика Британија) у свијету са само 13,2% укупног становништва контролишу 43,3% свјетске трговине (извоза) и својим индустријским и финансијским потенцијалом успијевају да остваре 41% од укупног привредног учинка у свијету.

Овакав забрињавајући несклад и проблеми који из тога политички произилазе незаобилазни су, ако се жели ублажити велика разлика. Кад се узме само лоша ситуација у Африци гдје живи 950 милиона становника, онда на неки начин је видљиво којим путем иде глобализација: богати сјевер и сиромашни југ. У 22 државе Африке, гдје живи 390 милиона становника бруто национални доходак годишње једва досеже 500 долара, а у 10 најсиромашнијих земаља са 193 милиона становника доходак на годишњем нивоу је још мањи – 250 долара по становнику, што значи да на једног Африканца отпада 66 центи дневно за преживљавање (!)⁸.

Америка, наводно, има свој план за рјешавање проблема Африке, што се може објаснити да постоји амерички вид глобализма, али и посебан њемачки колосијек глобалног утицаја (ван утицаја ЕУ).

Претпоставке реализације идеје новог свјетског поретка

Борба за нови свјетски поредак кроз идеологију глобализације постаје нови изазов међународној заједници у тражењу нових и продуктивнијих ресурса за рјешавање нагомиланих проблема. У том контексту у први план треба ставити улогу науке у цјелини, те одговорност друштвених, политичких и хуманитарних организација као чиниоца савремених промјена. То подразумијева да науку и друштво треба ослободити идеолошких, војно-политичких и других облика манипулација и злоупотреба, превазићи злоупотребу човјекских снага и домета, ако се жели да човјечанство изађе на пут једнакости, стабилности, равноправности, напретка и мира.

Међутим, пошто је филозофија успостављања новог свјетског поретка расла, тј. по сваку цијену остварити пројекат о физиономији новог уређења свијета идејом глобализације, без обзира на цијену - укључујући мале и

⁸ Привредна снага Г-8 у милијардама долара БДП изгледа овако: САД 12.980 (301,1 милион становника), Јапан 4.220 (127,4 милиона становника), Њемачка 2.585 (82,4 милиона становника), В. Британија 1.903 (60,8 милиона становника), Француска 1.871 (63,7 милиона становника), Италија 1.727 (58,1 милиона становника), Русија 1.723 (141,4 милиона становника) и Канада 1.165 (33,4 милиона становника). Просјек се односи на 2005. и 2006. годину.

Упореди ради: док у неким развијеним земљама бруто национални учинак по глави становника износи преко 25.000 долара, дотле у Етиопији по становнику износи 110, Конгу 122, Гвинеји Бисао 160 и Либерји 165 долара годишње.

Америка је у Ираку за четворогодишње ратове потрошила 450 милијарди, с тим што се издаци мјесечно стално повећавају.

велике ратове, нови свјетски поредак ће се устројавати, можда, примјеном силе који је сушта супротност свих природних устројстава човјека и људске заједнице, односно глобализација противријечи основним законима природе и свијета. Свијет са својим различитостима и истостима указује да је хетерогеност основни покретач животности. Према томе, различитост свијета изродиће отпор хегемонији, а хегемонија неће одустати од самоуспостављања у свјетским размејерама.⁹

Јер, цивилизацијски исход као што је глобални свијет, суочен је са многим и крупним препрекама као што су: 1) неравномјеран развој свијета, 2) дугови сиромашних земаља (у развоју), 3) страх богатих да ће остати без својих вриједности, 4) депресивност сиромашних према шансама за напредак и индолентност за промјене (па макар и боље), 5) прохујалост друштвене свијести у економским и интелектуалним круговима, 6) ирационалност колективног и индивидуалног страха од живота изван (без) државе и нације, 7) недостатак историјског образовања, 8) без историјског узора и преседана...

Закључујем

Ако је глобализација укидање језика, граница, идентитета, историјске прошлости, нација, то би морало бити у интересу свих оних који их укидају (како се то у марксистичкој филозофији каже – докидају), што подразумијева равноправност, жељу да се успостави глобални свијет равноправних – без доминације и наметања воље из центра. У свему овоме до сада постоји само глобална политика, а не глобални услови за глобализацију, нити општесвјетски покрет за промјене.

Дакле, глобализација је до сада у пракси насилнички чин (иако не војни него технички) који неће проћи без контранасиља, макар то било у фрагменталним фронтovima конфронтације.

Литература:

1. М. Стојановић: Геополитика против политике и економије – нови свјетски поредак, глобализација, мондијализација, Графомарк, Лакташи, Бања Лука, 2002. године;
2. С. Аврамов: Трилатерална комисија (свјетска влада или свјетска тиранија), ЛДИ, Ветерник, 1998. године;
3. М. Врањеш: Нови свјетски поредак – куда и чему, В. Карацић, Београд, 1994. године;
4. Н. Божић: Послијератна стратегија САД, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 1974. године;

⁹ Међу материјалним изворима, и документима који су нам доступни, ради проучавања позадине и коријена „новог свјетског поретка“, изванредну историографску вриједност имају дјела Наома Чомског: „Шта то (у ствари) хоће Америка“ и „Свјетски поредак – стари и нови“, као и дјело Браце Ковачевића: „Куда то иде Америка?“.

5. Ерл: Творци модерне стратегије, Војно дело, Београд, 1952. године;
6. Б. Ковачевић: Како зауставити Америку? , НУБ „П. Кочић“, Бања Лука, 1995. године;
7. И. Рамое: Геополитика хаоса, Институт за геополитичке студије Београд, 1998. године;
8. Н. Чомски: Шта то (у ствари) хоће Америка, Просвета, Београд;
9. Н. Чомски: Нови и стари свјетски поредак, Просвета, Београд.